

Chefsjustitieombudsmannen
Elisabeth Rynning**Inspektion av Kriminalvården, anstalten Saltvik (säkerhetsenheten)
den 11 september 2019**

Inledning

Den 11 september 2019 genomförde byråchefen Jörgen Buhre tillsammans med föredragandena Ann-Sofie Winqvist och Agnes Morin (protokollförare) på uppdrag av chefsJO Elisabeth Rynning en inspektion av Kriminalvården, anstalten Saltvik (säkerhetsenheten).

Bakgrund

Kriminalvården har under ett antal år använt vissa av platserna på myndighetens säkerhetsenheter till att placera intagna med skyddsbehov, dvs. intagna som inte omfattas av bestämmelserna om säkerhetsplacering i 2 kap. 4 § fängelselagen (2010:610).

I ett beslut den 23 maj 2016 uttalade dåvarande chefsJO Elisabet Fura kritik mot Kriminalvården för att vissa av platserna på anstalten Saltviks säkerhetsenhet använts till att placera intagna med skyddsbehov (JO 2016/17 s. 174). JO har därefter fortsatt att följa Kriminalvårdens användning av säkerhetsenheterna, bl.a. vid en inspektion av anstalten Saltvik i november 2017. Vid den inspektionen framkom att Kriminalvården hade vidtagit vissa åtgärder för att förändra situationen för intagna som var skyddsplacerade i anstaltens säkerhetsenhet.

Efter en uppföljande inspektion av anstalten Saltvik i augusti 2018 beslutade chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av de iakttagelser som gjorts att i ett initiativärende utreda förutsättningarna för att placera andra grupper av intagna, än de med beslut om säkerhetsplacering, på myndighetens säkerhetsenheter (JO:s ärende dnr 1950-2019).

Kriminalvården inrättade den 1 maj 2019 även sex skyddsplatser på anstalten Halls säkerhetsenhet. JO inspekterade med anledning därav anstalten Halls säkerhetsenhet den 26 augusti 2019.

Syftet med inspektionen

Inspektionen av anstalten Saltvik genomfördes som ett led i utredningen av initiativärendet dnr 1950-2019 och begränsades till att främst följa upp förhållandena för de skyddsintagna på anstaltens säkerhetsenhet.

JO genomförde en större inspektion av anstalten Saltvik den 21–23 november 2017. Protokollet från den inspektionen finns tillgängligt på JO:s webbplats (JO:s ärende dnr 7573-2017).

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes med att chefsJO:s medarbetare togs emot av kriminalvårdsinspektören AA och kriminalvårdaren BB. Jörgen Buhre redogjorde kortfattat för JO:s verksamhet och syftet med inspektionen. AA gav en inledande presentation av anstaltens arbete med skyddsplacerade på anstaltens säkerhetsenhet.

ChefsJO:s medarbetare genomförde därefter samtal med de tio intagna på säkerhetsenheten (skyddsplacerade och normalintagna) som hade anmält intresse för det.

Inspektionen avslutades med en genomgång där chefsJO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser. Vid redogörelsen deltog kriminalvårdsinspektören AA.

De som närvarade vid genomgångarna anges i [bilaga 1](#).

Iakttagelser under inspektionen

Allmänt om organisation m.m.

Anstalten Saltvik har en av landets tre säkerhetsenheter med 24 platser. För närvarande används tolv av dessa platser som skyddsplatser och tolv platser för tillfällig placering av intagna på normalavdelning i samband med ombyggnad. Under JO:s besök hade de två avdelningarna med skyddsplatser tre respektive två intagna och de två avdelningarna med normalplatser fem respektive fyra intagna. Därutöver var en säkerhetsplacerad intagen placerad i avskildhet.

Under den inledande genomgången anförde AA bl.a. följande:

För närvarande bygger anstalten om hus sex för att möjliggöra den dubbelbeläggning som huvudkontoret har beslutat om ska gälla från den 22 september 2019. Anstalten har valt att två av avdelningarna på hus sex, som i dag rymmer elva intagna var, då ska ha plats för 21 intagna per avdelning. Med anledning av detta sätts våningssängar in i rummen och utrustningen på avdelningarna ses över. Under ombyggnationen är s.k. normalintagna tillfälligt placerade på två av säkerhetsenhetens avdelningar. När ombyggnationen är färdig kommer dessa platser troligtvis användas som sex säkerhetsplatser och sex häktesplatser.

Sedan år 2017 har anstalten arbetat med att förbättra tillvaron för de intagna på skyddsplats. Arbetet inleddes med en verksamhetsanalys där möjligheten till miljöombyte för skyddsintagna, en mer regelstyrd handläggning och lättnader för de skyddsintagna för att bryta den isolering som lokalerna innebär identifierades som tre prioriteringsområden. Verksamheten har sedan organiserats utifrån det och de intagna har särskilda dagordningar för att tydliggöra skillnaderna mot intagna som är säkerhetsplacerade. Målet är att verksamheten för skyddsintagna så långt det går ska likna verksamheten på normalavdelningarna. Samma dagordningar gäller även för de normalintagna som tillfälligt är placerade på enheten.

När det gäller lättnader för de skyddsintagna så finns möjlighet att besöka en större promenadgård en gång per vecka, bollhall, bibliotek och bastu en gång per vecka samt kiosken en gång per vecka. Under helgerna erbjuds de intagna ASV (annan strukturerad verksamhet) med personalen i form av t.ex. filmkväll, matlagning, spel eller pingis. De intagna som inte är säkerhetsplacerade har generösa promenadtider och möjlighet att gå ut på avdelningens promenadgård kl. 7.15–8.00, 11.00–13.00 och 16.00–18.00, samt en extra kvart under för- och eftermiddag. Anledningen är att i viss mån kompensera för promenadgårdarnas begränsningar. Under promenadtiderna kan de intagna röka fritt.

Anstalten gör kontinuerligt bedömningar av bl.a. lämplig köksutrustning och behov av visitationer på en avdelning utifrån vilka intagna som är placerade där. Eftersom de skyddsintagna har olika bakgrund, risker och behov så påverkar den med högst risk i viss mån de andra intagna när det gäller sådana frågor. I övrigt görs det dock enbart individuella bedömningar utifrån de risker som är förknippade med varje enskild intagen, t.ex. vid kontakter med anhöriga. Telefon- och besökstillstånd handläggs och beslutas av anstaltens tillståndsenhet, på samma grunder som för övriga intagna i anstalten. De skyddsintagna har möjlighet att använda anstaltens vanliga besöksavdelning.

När det gäller sysselsättning så är anstalten generellt bra på att skaffa fram arbete, t.ex. tillverkning av luftventiler och renhalsband samt ommärkning av plastsäckar. De intagna har även möjlighet att studera samt delta i individuella behandlingsprogram och självförvaltning. Avdelningarnas datorer har tillgång till Kriminalvårdens interna nätverk, InIT. All sysselsättning som de intagna deltar i sker på säkerhetsenheten.

Inför det att skyddsplatser skulle inrättas även på anstalten Hall hade anstalterna ett nära samarbete bl.a. genom rotation av personal. Anstalten Hall fick även ta del av anstalten Saltviks verksamhetsanalys och dagordningar.

Synpunkter från intagna på skyddsplats

De intagna på skyddsplats hade varit placerade i anstaltens säkerhetsenhet under olika lång tid. De flesta av dem hade kommit direkt från ett häkte eller riksmottagningen vid anstalten Kumla.

Samtliga skyddsplacerade intagna uppgav att kontakterna med anhöriga var mycket svåra att upprätthålla i anstalten. De flesta intagna hade bara rätt till avlyssnade samtal och bevakade besök av närstående, trots att de under bl.a. häktningstiden inte hade haft beslut om sådan kontroll. En intagen uppgav att en nära anhörig som hade ansetts som närstående av ett häkte inte ansågs närstående av anstaltens beslutsfattare. En annan intagen var missnöjd med att han inte fick träffa en journalist. Flera intagna uppgav vidare att deras familjemedlemmar bodde i södra Sverige och inte hade möjlighet att åka så långt för ett besök som bara beviljades i två timmar. En intagen klagade på att anstalten bytte personal under besöken vilket oroade hans barn. De intagna upplevde sammantaget att beslutsfattarna var för hårda i sina bedömningar och att de kontrollåtgärder som vidtogs onödiga. De flesta intagna ansåg dock att markpersonalen överlag var bra.

Vidare var alla intagna missnöjda med bristen på sysselsättning och menade att de knappt hade haft något arbete alls under de senaste månaderna. En intagen ansåg att personalen trots detta var onödigt byråkratiska och bl.a. hade rapporterat honom för arbetsvägran när han blivit tvungen att gå på toaletten en kvart innan sysselsättningen var slut (*detta klagomål har utretts av JO i ärende dnr 3358-2019*). En annan intagen uppgav att han önskade studera mer för att fördriva tiden men hade fått avslag på sin ansökan om det. Några intagna uppgav vidare att ASV:n med personalen på helgerna inte fungerade så bra utan mest var till för statistiken. De intagna som hade självförvaltning var överlag nöjda med det.

Alla skyddsplacerade intagna framförde klagomål över promenadgårdarnas utformning. De uppgav att det var jobbigt att inte se växtlighet eller omgivningarna och knappt någonting av himlen. Promenadgårdarna upplevdes vidare som mörka eftersom mycket av solljuset stoppades av gallertaken. En intagen uppgav att taket till promenadgården på den avdelning där han satt hade varit snötäckt större delen av den gångna vintern och personalen hade inte åtgärdat problemet trots flera påpekanden. Den intagna ansåg vidare att det kändes otryggt att dörren till promenadgården var låst när flera intagna befann sig där ute. I samtalen framkom även klagomål över att det inte fanns tändare på promenadgården vilket gjorde att de intagna som ville röka flera cigaretter under sin promenad blev tvungna att kedjeröka.

De flesta intagna på skyddsplats ansåg vidare att en annan stor nackdel med lokalerna på säkerhetsenheten var att även sysselsättningslokal och gym fanns inne på avdelningarna, vilket begränsade de intagnas möjlighet till variation. De intagna uppgav att lätnaderna i jämförelse med intagna på säkerhetsplats var få och inte räckte till för att väga upp för lokalernas brister. Några intagna hade fått höra att de inte längre skulle få gå till den stora promenadgården. En intagen uppgav att tiden för att besöka bollhall, bibliotek och bastu ofta förkortades på grund av att personalen var sen och förflyttningarna tog tid. En annan intagen uppgav att personalen ofta glömde att sätta på bastun i förväg.

En intagen uppgav att det tog lång tid att få ringa till advokat i ett pågående rättsligt ärende och att han var tvungen att lämna in en hemställan. En intagen uppgav att han fick permissionsbeslut först samma dag som permissionen skulle gå av stapeln och därmed frångavs möjligheten att överklaga t.ex. villkoren för permissionen. Två intagna klagade över att de inte hade beviljats permission för att närvara vid särskilda familjeangelägenheter, t.ex. en förälders begravning. Flera intagna som skulle frigges under det närmaste året uppgav att den utslussning som erbjöds dem var dålig och inte främjade deras återanpassning till samhället.

Synpunkter från intagna på normalplats

De intagna på normalplats som tillfälligt var placerade på säkerhetsenheten hade varit placerade på normalavdelning i anstaltens hus sex under olika lång tid. Samtliga dessa intagna hade vid JO:s besök varit placerade i säkerhetsenheten under ca fyra veckor.

I samtalen framförde de intagna att personalen innan omplaceringen hade lovat att det skulle vara samma förhållanden på säkerhetsenheten som på deras gamla avdelning. De intagna upplevde dock att det generellt var sämre att vara placerad på säkerhetsenheten, framför allt på grund av bristen på sysselsättning och aktiviteter samt att det var ”mer regler”. Flera intagna uppgav vidare att personalen inte kunde svara på deras frågor och var dåliga på att informera om t.ex. rutiner.

En intagen uppgav fram att lokalerna var luftigare och att de intagna fick gå ut mer på säkerhetsenheten än på deras vanliga avdelning. Flera intagna framförde dock klagomål över den tråkiga promenadgården och den slutna miljön på enheten samt uppgav att de saknade möjligheten att se såväl andra intagna som sina omgivningar.

Samtliga intagna uppgav att de var mycket bekymrade över den dubbelbeläggning som skulle ske i anstalten och upplevde att de fick alldeles för lite information från ledningen. Flera av dem uppgav att rummen var alldeles för små för två intagna samt att det fanns för få duschar och inte tillräckligt stora gemensamma ytor på avdelningarna för det dubbla antalet intagna. De var vidare oroliga över att behöva dela rum med en annan intagen som de inte kände och som kunde ha en helt annan bakgrund och brottshistorik än de själva.

Avslutande möte

ChefsJO:s medarbetare redogjorde för en del av de synpunkter som hade kommit fram i samtalen med de intagna och kriminalvårdsinspektören AA bemötte uppgifterna enligt följande:

När det gäller bristen på sysselsättning så är det generellt svårare för anstalten att hitta arbete under sommaren men det kommer troligtvis att finnas mer jobb för de intagna under hösten. Av resursskäl ska de intagna enligt Kriminalvårdens riktlinjer för studier inte studera mer än två ämnen, vilket anstalten

bedömt är lämpligt att göra på halvfart. På säkerhetsenheten har de skyddsintagna något utökad studietid eftersom all tid inte är lärarledd.

De intagna som inte är säkerhetsplacerade kommer även fortsättningsvis att erbjudas promenad på den stora promenadgården en gång per vecka. Det går inte att använda den promenadgården oftare eftersom det schemamässigt inte finns utrymme under vardagar på grund av sysselsättning. För att förbättra utevistelserna skulle man kunna överväga att ta bort taket på de promenadgårdar som används av intagna som inte är säkerhetsplacerade. Det bästa vore dock om säkerhetsenheten hade en egen stor promenadgård i anslutning till enheten som var bättre lämpad för dessa intagna. Anstalten har äskat pengar för att bygga en sådan promenadgård men inte fått besked i den frågan.

Dörrarna till promenadgårdarna är låsta efter en allvarlig incident med våld mellan två intagna på en av promenadgårdarna för några år sedan. Personalen har då lättare att veta var de intagna befinner sig och ha extra tillsyn när det är fler än en intagen ute på promenadgården samtidigt. Syftet är att undvika bråk mellan intagna och att snabbare kunna ingripa vid incidenter. Anstalten har övervägt att ha fasta tändare på promenadgårdarna men erfarenheten är att det inte brukar fungera så bra.

När det gäller de intagnas kontakter med anhöriga så är det viss skillnad mellan de bedömningar som görs enligt häkteslagen och enligt fängelselagen. Däremot görs det inte någon skillnad i bedömningarna för intagna på skyddsplats och de andra intagna i anstalten, utan det är individuella faktorer som styr.

Anstalten har under en tid arbetat med frågan om hur dubbelbeläggningen bäst bör hanteras. De intagna har bl.a. fått önska om det är någon annan intagen som de vill dela rum med och deras önskemål kommer att beaktas i den mån det kan anses lämpligt. På de nya platserna kommer det dock även att placeras intagna utifrån. Han tar med sig frågan om att intagna upplever att informationen runt dubbelbeläggningen varit bristfällig och ska förmedla det till berörd personal.

AA uppger avslutningsvis att anstalten önskar vägledning från JO om huruvida de är på rätt väg i sitt arbete med skyddsintagna och vad som bör prioriteras framöver, t.ex. vikten av att ha en sysselsättningslokal utanför avdelningarna.

Vid protokollet

Agnes Morin

Justeras 2019-10-04

Jörgen Buhre

Jag har tagit del av protokollet, och kommer att inom ramen för initiativärendet om placering av andra grupper av intagna, än de med beslut om säkerhetsplacering, på Kriminalvårdens säkerhetsenheter att återkomma till de iakttagelser som gjorts vid inspektionen.

Protokollet föranleder för närvarande inte några andra uttalanden från min sida.

2019-11-19

Elisabeth Rynning